

➔ 198. Уявіть ситуацію. Вам треба скласти усний відгук про реферат однокласника, присвячений одній із тем профільного предмета. Дотримуйтеся об'єктивності, послідовності, принциповості й тактовності. Скористайтеся поданим планом.

План усного відгуку

1. Чи стосується тема реферату відповідної теми предмета?
2. Як розкрито тему? (Повно, поверхово, недостатньо, фрагментарно).
3. Які наукові джерела використано для написання реферату?
4. За яким планом автор розкрив тему?
5. Що в рефераті потребує уточнення, доповнення?
6. Які неточності, помилки допущені автором?
7. Загальна оцінка реферату.

Бібліографічне бюро

Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика. — К.: Вежа, 1994.
 Олійник О. Б. Світ українського слова. — К.: Хрещатик, 1994.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Протокол. Витяг з протоколу

Діловий документ — носій офіційної інформації. Від того, наскільки повно й точно передасть він відомості, важливі для регулювання ділових стосунків, залежить характер взаємин між державами, установами й організаціями, членами суспільства.

П. Білоусенко

199. І. Прочитайте текст. Доведіть, що він наукового стилю.

У службових документах реалізується офіційно-діловий стиль. Під стилем ділового письма розуміють сукупність прийомів використання мовних засобів у веденні управлінської документації.

При складанні тексту документа мають виконуватися вимоги, найголовніші з яких — достовірність та об'єктивність змісту, нейтральність тону, повнота інформації та максимальна стислість, що досягаються вилученням слів, які не несуть смислового навантаження.

Достовірним текст документа є тоді, коли викладені в ньому факти відображають справжній стан речей.

Точним є такий текст документа, коли в ньому не допускається подвійного тлумачення слів та виразів.

Повним називається такий текст документа, зміст якого вичерпує всі обставини справи.

Стислим є текст, у якому відсутні зайві слова та смислові повтори, надмірно довгі міркування, що не стосуються теми.

Переконливим є такий текст, що забезпечує прийняття адресатом пропозиції або виконання прохань, викладених у документі. Переконливо складений діловий лист може прискорити прийняття управлінського рішення, запобігти назріванню конфлікту (З кн. «Сучасні ділові документи»).

II. Пригадайте. З якими документами ви ознайомилися в основній школі? Чому вони повинні відповідати вимогам, викладеним у наведеному тексті?

III. Складіть пам'ятку вимог до документа й запишіть.

200. І. Прочитайте. Знайдіть порушення в побудові тексту. У чому вони виявилися? виправте їх.

Офіційно-ділове мовлення знаходить матеріальну форму реалізації в державних актах, законах, міжнародних угодах, деклараціях, статутах, постановах тощо.

Спілкування — одна з умов існування, діяльності й розвитку сучасного суспільства.

Запорукою ділового успіху є знання державної української мови, уміння грамотно і красиво говорити, правильно й аргументовано вести телефонні розмови і переговори, до чого повинні прагнути всі державні службовці.

Ділове мовлення обслуговує сферу офіційного усного й писемного спілкування. З цієї точки зору мовлення як спілкування має велике соціальне значення, особливо в професійному, діловому, політичному житті, бо вимагає великої ерудиції, широкого кола інтересів і немалої праці. Цей наймасовіший засіб комунікації чутливо реагує на всі суспільні події, запити і потреби та, узагальнивши їх у безпристрасних формулах і канонах, доводить інформацію до відома громадян, народів, держав (За посібником).

II. Розташуйте абзаци тексту так, щоб уникнути логічних порушень.

III. Випишіть ключові слова з тексту і перекажіть його.

Антисуржик

201. Прочитайте слова і словосполучення в правому стовпчику. Обґрунтуйте їх правильність. Чим зумовлені помилки в лівому стовпчику?

Справка
 Подача документа
 Повістка дня
 Підпис завіряю
 Довіреність

Довідка
 Подання документа
 Порядок денний
 Підпис засвідчую
 Доручення

! 202. І. Прочитайте текст. **Пригадайте.** Що вам відомо про документ з 8 класу? Ще раз зверніть увагу на його оформлення та роль у ділових стосунках людей.

Протокол — це один з наймасовіших видів документації: у ньому фіксується послідовний хід і результати роботи колегіальних органів (як постійних, так і тимчасових), а також різноманітних нарад, обговорень та ін. У протоколах відображаються всі виступи з питання, що розглядається, і прийняті в результаті обговорення рішення (ця група протоколів не включає специфічних протоколів судово-слідчих органів і дипломатичної служби).

Крім того, протокол — це первинний офіційний документ, на підставі якого керівництво має право вимагати від співробітників виконання доручених їм завдань.

Під час засідання колегіального органу протокол складається в чорновому варіанті. При цьому використовуються матеріали підготовки засідання: кількість і прізвища учасників встановлюються за реєстраційним листом; зміни в порядку ведення засідання відзначаються на екземплярі повідомлення; зміст виступів береться з проектів виступів і постанов. Безпосередніх записів у час засідання вимагають лише виступи учасників обговорення питань. Ці записи веде секретар колегіального органу, який потім і оформляє повний або короткий текст протоколу. Кожен виступаючий повинен після засідання виправити і підписати текст свого виступу (*З посібника*).

II. Укладіть словничок термінів, що використовуються в протоколі, й запишіть.

Зверніть увагу! **Протокол** має такі реквізити:

- назву виду документа, яку пишуть посередині рядка;
- порядковий номер протоколу;
- назву зборів, конференції, засідання, наради із зазначенням їх характеру (загальні збори, виробнича нарада, розширена нарада);
- назву установи, підприємства чи організації, де відбулися збори, конференція;
- дату проведення зборів, засідання, наради, яку пишуть нижче назви організації з лівого боку. У цьому самому рядку з правого боку пишуть місце проведення (назву міста);
- кількісний склад учасників, який пишуть з нового рядка;
- текст витягу (питання, що розглядалися, і їх суть, винесені ухвали);
- підпис, ініціали та прізвище голови і секретаря зборів, засідання.

Це варто знати

203. Прочитайте текст. Запам'ятайте порядок оформлення витягу з протоколу.

Витяг з протоколу — це документ, який є короткою (усіченою) формою повного протоколу й оформлюється для вирішення певного питання. Витяг надається або надсилається окремим особам чи підприємствам (установам) на їхню вимогу.

Реквізити:

- назва виду документа;
- номер протоколу;
- назва організації, установи, яка проводила засідання, збори;
- дата проведення зборів, засідання;
- текст витягу (питання, що розглядалося, і його суть, винесена ухвала);
- підпис, ініціали та прізвище голови і секретаря зборів, засідання;
- дата укладання витягу (*За Н. Безгодовою*).

204. І. Ознайомтеся зі зразком протоколу.

Зразок

Протокол № 5
зборів учнів 11-А класу

Академічного ліцею
при Полтавському державному університеті

05.02.2011 р.

м. Полтава

Голова зборів — Іван Окунь

Секретар — Тетяна Гайдученко

Присутні — класний керівник В. І. Бойко,
учитель математики В. П. Андрієць,
25 учнів

Відсутні — 2 учні

ПОРЯДОК ДЕННИЙ

1. Підготовка до участі в II турі олімпіади юних математиків

2. ...

I. СЛУХАЛИ: учителя математики В. П. Андрійця з інформацією про результати I туру олімпіади юних математиків, нагороди переможців і визначення імовірних кандидатів на участь у II турі.

ВИСТУПИЛИ: 1. Класний керівник В. І. Бойко наголосила на успіхах у знаннях з математики учнів Ігоря Гордієнка, Людмили Попенко, Сергія Драченюка, однак висловила жаль з приводу того, що деякі учні не брали участі в I турі олімпіади або виявили низький рівень підготовки.

2. Ігор Гордієнко, переможець I туру, поділився досвідом підготовки до олімпіади й висловив надію, що ті, хто потрапить до II туру, продемонструють особливу старанність у підготовці до участі в олімпіаді й посядуть призові місця.

3. Людмила Попенко говорила про те, що глибокі знання з математики потрібні не тільки учасникам II туру олімпіади, а й усім учням класу, адже це їхній профіль навчання, й закликала товаришів старанніше ставитись до навчання в другому семестрі.

4. Сергій Драченюк запропонував організувати допомогу слабшим учням.

УХВАЛИЛИ: 1. Відзначити активність учнів класу в олімпіаді юних математиків.

2. До участі в II турі рекомендувати І. Гордієнка, С. Драченюка і Л. Попенко як переможців I туру.

3. У другому семестрі усім учням класу серйозніше ставитися до вивчення математики, а для слабших організувати групи взаємодопомоги; відповідальна староста Вікторія Дейнека.

П. СЛУХАЛИ: ...

ВИСТУПИЛИ: ...

УХВАЛИЛИ: ...

Голова зборів	(підпис)	І. Окунь
Секретар	(підпис)	Т. Гайдученко

II. Складіть за цим зразком протокол зборів вашого класу.

■ Бібліографічне бюро

Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика. — К.: Вежа, 1994.

Сучасні ділові папери: навч. посібник / С. В. Глуценко, О. В. Дияк, С. В. Шевчук. — К.: А.С.К., 2002.

Учіться висловлюватися / П. І. Білоусенко, Ю. О. Арешенков, Т. М. Віняр та ін. — К.: Рад. школа, 1990.

§ 11. Класифікація текстів за сферою використання, метою, структурними особливостями. Види текстів у діловому, професійному мовленні. Тексти різних стилів, типів, жанрів мовлення

Мовлення — річка, мова — її джерело.

Г. Сковорода

205. I. Прочитайте тексти. Визначте стиль кожного. Доберіть заголовки.

1. У Всесвітній день Землі — **22 квітня** — нам пропонують замислитися над долею планети. Ми щодня по ній топчемося, засмічуємо, ображаємо, не звертаємо уваги, зневажаємо, а вона, **стверджують фізики, екологи, метеорологи, біологи і багато хто ще**, — жива. Вона дійсно жива: дихає, страждає, хворіє. «Земля хвора людиною», — повторюють нині науковці. Земля хворіє людьми, тому що люди живуть на ній не як удома, так, як писали брати Стругацькі: зробили собі на якийсь короткий, **порівняно з Вічністю**, час пікнік на узбіччі Всесвіту і розгулялися... Людство вже зрозуміло, що за всі вчинки мусить бути покараним, **наприклад**, за глобальне потепління — землетрусами на Гаїті і в Китаї, бурями і тайфунами в Америці, потопами в Європі і от тепер — вулканами. Але, **можливо**, це тільки початок, і більше дістанеться вже не самим винуватцям, а їхнім дітям (*О. Миколюк*).

2. Донедавна дослідники історії Північної війни 1700—1721 років і шведсько-українських відносин XVII—XVIII століть у пошуках документальних джерел тієї епохи концентрували свою увагу переважно на архівах нинішньої шведської столиці — Стокгольма. Та ці сховища були ретельно вивчені ще на початку минулого століття, коли відзначалося 200-річчя Північної війни.

Тільки дехто з учених звертався до інших архівів. Так, наприклад, відомий шведський історик Петер Енглунд при написанні своєї неодноразово перевиданої та перекладеної різними мовами книги «Полтава. Розповідь про загибель однієї армії» (**переклад українською вийшов торік**) опрацював матеріали справи 141 рукописного відділу бібліотеки Упсальського університету, де відшукав старовинну гравюру гетьмана Івана Мазепи. Українські дослідники вирішили продовжити вивчення фондів цієї бібліотеки.

Міркування при цьому були такими. Упсальський університет, заснований 1477 року, є найстарішим у Скандинавії. І хоча з 1634 року офіційною столицею Швеції є Стокгольм, Упсала, перша столиця, ще довго відігравала роль впливового політичного центру країни (*О. Дубина*).

II. З'ясуйте синтаксичні функції виділених слів і частин речень. Поясніть розділові знаки.

III. Аргументуйте належність текстів до книжних стилів.

Живе поезія у мові

➔ 206. I. Проведіть дослідження. Прочитайте мовчки, а потім прослухайте в аудіозапису поезію Павла Тичини. Як впливає інтонація на сприйняття змісту? Які відчуття виникають у вас як слухачів? Чим різняться усний і письмовий варіанти тексту?

Світає...

Так тихо, так любо, так ніжно у полі.
Мов свічі погаслі в клубках фіміаму,
В туман загорнувшись, далекі тополі
В душі вигравають мінорною гаму.
Вже дніє поволі...

Так тихо, так любо, так ніжно у полі.

Світає...

Все спить ще: і небо, і зорі безсилі,
Лиш птах десь озвався спросоння ліниво
Та темний бовван на козацій могилі
Про давнє минуле кричить мовчазливо.
Видніє щохвилі.

Все спить ще: і небо, і зорі безсилі.

Світає...

Промінням схід ранить ніч, мовби мечами.
Хмарки по всім небі й собі взолотіли,
Безмовні тумани тремтять над полями.
Підхоплююсь з ними і я, посвіжілий.
О, глянь, що над нами!
Розкраяно небо — мечами, мечами...

Розкраяно небо — мечами, мечами...

II. Яку роль у тексті відіграє повтор слова *світає*? Як називається цей художній засіб?

Комунікативний практикум

📺 III. Перекажіть вірш, використовуючи фотоілюстрацію. Якою формою тексту ви скористаетесь? Чим відрізняється римований текст від прозового?

Зверніть увагу! Тексти класифікуються за такими ознаками:

- за характером побудови (від 1, 2, 3 особи);
- за характером передачі чужого мовлення (пряма, непряма, невласне пряма мова);
- за участю в спілкуванні двох і більше співрозмовників (монолог, діалог, полілог);
- за функціонально-смісловим призначенням (опис, розповідь, роздум);
- за стильовим розмежуванням (функціональні стилі);
- за типом зв'язку речень у тексті (тексти з послідовним і паралельним зв'язком).

Комунікативний практикум

📄 207. Підготуйте повідомлення про класифікаційні ознаки текстів і виступіть із ним перед учнями 9 класу.

208. Схарактеризуйте текст за наведеними вище ознаками.

Запорізький дуб, дуби Шевченка, Палія... Скільки їх, зелених велетів, пережили віки й лихоліття, стоять перед нами живими свідками подій, припорошених пилом історії! Певно, знайдеться на Україні ще й дуб — сучасник Мономаха.

В українській флорі дуб — найдовговічніша рослина: до 1000 років і більше живе він. Природа обдарувала дуб такою силою життя, що він здатен протистояти всім незгодам часу. Як символ непохитної волі й могутності дуб посів одне з чільних місць в українському фольклорі.

Ідеться про *дуб звичайний*, найбільш поширений в Україні — від Полісся до Чорного моря, від Карпат до Азовського моря (Г. Смик).

Складаймо професійне портфоліо

209. Виберіть текст за напрямом профілю. Доповніть його своєю інформацією, дотримуючись типу і стилю авторського мовлення.

1. Спортивний напрям

Сліпучою білизною тільки що впалого снігу виблискують схили гір. Глядачі, мружачись від весняного сонця, спостерігають за перебігом змагання.

Зигзагом збігає вниз лінія прапорців. Свище вітер. Величезні сосни і волохаті ялини, що якимось дивом вибралися на сіру скелю, розгойдуються з боку в бік.

Раптом із самої вершини, злегка пригнувшись, помчався лижник. Усе швидше, швидше... Поворот... Ще поворот... (З газети).

2. Суспільно-гуманітарний напрям

Катерина Мотрич запропонувала Україні чудову «Молитву до мови». Письменниці вдалося розкрити становище рідної мови, її трагічну долю в минулому й зараз. Мова у творі персоніфікована. Щоб підкреслити її силу, авторка виводить її в образі жриці, «що стояла на чатах коло вівтаря нашого національного Храму й не впускала туди злого духа виродження, злого духа скверності, ганьби» (О. Слоньовська).

3. Природничий напрям

Одні не терплять присутності в домі собак чи котів, а інші вважають їх повноправними членами родини. Та хоч яким би неоднозначним було ставлення людей до домашніх улюбленців, ніхто не заперечить, що вони впливають на наше життя надзвичайно сильно. Не один раз доводилося чути, як коти чи собаки допомагали хворим стати на ноги, зняти емоційний стрес, позбутися головного болю чи просто поліпшити настрій. І останні медичні дослідження це підтверджують. Так, англійські лікарі довели, що люди, які мають вдома котів чи собак, значно рідше звертаються до медичних закладів. Крім того, що коти й собаки — це своєрідні лікарі, вони ще й вірні та надійні друзі... (І. Філіпченко).

Зверніть увагу! Розрізняють дві основні форми тексту — *усний* і *писемний* текст. Особливості *писемного* тексту такі:

- писемний текст є результатом писемного мовлення;
- писемний текст має зоровий (оптичний) характер, він сприймається зором (візуально);
- писемний текст виражається за допомогою системи спеціальних писемних знаків — букв;
- писемний текст виступає у двох формах — рукописній і друкованій.

Характерною особливістю *усного* тексту є сприйняття на слух (акустичність).

Для текстів характерна *багатожанровість*. Жанри пов'язані зі стилями. Кожен стиль володіє розгалуженою системою жанрів.

210. І. Прочитайте обидва тексти. Визначте стиль і жанр кожного.

1. ТАЛАНОВИТИЙ МАЕСТРО

Роботи Миколи Сядристого об'їхали весь світ. Найбільше його творчість вражає ті народи, які мають навички копіткової ручної праці, наприклад японців.

Маестро примудрився зробити з половинки макової зернини чудове гніздечко для трьох золотих пташенят. Створив зі шматочка вишневої кісточки портрет — барельєф Соломії Крушельницької і розмістив його на мініатюрному метеоритику.

З-поміж створених Сядристим див — найменший у світі електричний годинник, якого він уставив замість ока золотій бабці! Складається цей годинник зі ста тридцяти деталей (За О. Лань).

2. СТАТТЯ 17

Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави.

Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян або з метою повалення конституційного ладу, усунення органів влади чи перешкоджання їх діяльності (Конституція України).

II. Виконайте завдання за текстом:

1. Доведіть, що для текстів властиві основні ознаки: змістовність, зв'язність, інформативність та ін.
2. У чому виявляються стильові і жанрові відмінності текстів?
3. Назвіть жанри публіцистичного й офіційно-ділового стилю.
4. Визначте мікротеми в кожному тексті й аргументуйте їх співвідносність з абзацами.

211. І. Проведіть дослідження. Прочитайте текст в особах. Яку роль відіграє розповідь від першої особи? У чому самотність автора? Яку роль відіграє діалог? Доведіть, що це художній текст.

...Ось уже й сонце золотою пучкою постукало в моє вікно, а за вікном на тепло заворкували голуби. Пора й до школи. Збираючи книжки, я почув, як надворі загуркотів віз, як за скрипіла наша хвіртка*, обізвалась радісно качка, загупали швидко кроки, забряжчали одні й другі двері, і на порозі, наче

весняночка, стала розум'янена і осяйна Мар'яна. На її новенькому кожущку в петельці погойдувалось два перших підсніжники.

— Добрий день і доброго здоров'я вам у хату! — приклавши руку до грудей, низько вклонилась вона батьку-матері й мені.

— Доброго здоров'я, Мар'яно, доброго здоров'я, дитино, — дрогонув голос у матері.

Ми всі зрозуміли: з чимсь незвичним, великим прийшла до нас дівчина.

Мар'яна притулилась до матері, щось зашепотіла їй, і на материних віях заблищали сльози.

— Не плачте, тіточко, бо я сама розплачусь, — сміючись, заплакала Мар'яна.

— Який же він, твій місяць?

— Отакої! Невже ви його влітку не бачили, коли він до мене у ваш садочок приходив? — здивувалась дівчина.

Мати вибачливо посміхнулася:

— Ти тільки шепотіла мені про свого козака, а показати забулась.

— То вийдіть — погляньте, — кивнула головою на вікно. — Сидить собі на возі й так пишається, що далі нікуди. — І вже тихо, тільки матері сказала: — Він княгинєю і зіронькою називає мене...

На вулиці стоять запряжені коні. Молодий, горбоносий парубок в шинелі красиво повертає голову до нас і приязно посміхається. Батько першим підходить, здоровкається з ним.

— Зумів же ти, парубче, назоріти* дівчину. Довго таку треба було попошукати.

— А я таки й довго шукав її. Три роки в сідлі проїздив (М. Стельмах).

II. Доберіть два заголовки до тексту так, щоб один відображав тему, а другий — основну думку.

III. **Зробіть висновок.** Перекажіть текст від третьої особи. Що від цього зміниться? У чому перевага авторської розповіді?

Допоможіть знайти помилку!

— Думки необхідно виражати зрозуміло. Зрозумів, Даниле? — звернулася Ольга.

— Зрозуміло, що зрозумів, — засміявся хлопець.

Вигатні українці

➔ 212. I. Прочитайте текст. Визначте тему й основну думку. Доберіть свої варіанти заголовка.

Був у батька Хмеля полковник Морозенко. Вельми славний був лицар. І всюди він був перший: і під Жовтими Водами, і під

Корсунем, і під Пилявцями та й ще й під Кам'янцем-Подільським громив з чернею кляту шляхту голопузу. А ще спільно із загонами Максима Кривоноса здобував Високий Замок у Львові.

Кажуть, прийшов на Запорозьку Січ Станіславом Морозовицьким, а став Нестором Морозенком. З власної волі зрікся шляхетської віри, бо не міг спокійно дивитися на гірку долю українського люду, що стогнав у панському ярмі та бунтував проти сваволі і безправ'я. А ще розповідають: мав Морозенко розум за десятьох та кохався у книгах велемудрих*. І полюбив його Хмель, як сина рідного, і нарік його, орла сизокрилого, полковником за битви звияжні. А вже чернь простолюдна йшла грізною силою за своїм полковником. Не лякали її ні вогонь, ні вода, ні гармати військ шляхетських. Де пролетить кіннота Морозенка — засіяне поле трупом ворожим.

Боялася шляхта одного імені Морозенка і за всяку ціну хотіла знищити його. Що тільки не робили підлі пани! Підсилали таємних вбивць, робили засади, три рази стріляли по нім куплені золотом найманці.

— Козацьке тіло шляхетська куля не бере! — сміявся Морозенко (*Нар. творчість*).

II. Виконайте завдання за текстом.

1. Визначте, яким способом пов'язані речення в тексті — послідовним чи паралельним.
2. У першому абзаці назвіть засіб зв'язку речень і запишіть речення, що розкриває його зміст.
3. Випишіть словосполучення іменників із прикметниками, що характеризують мужність і лицарство Морозенка.
4. Поясніть значення слова *велемудрий*. Доберіть до нього синоніми.
5. З'ясуйте правило, за яким у третьому реченні стоїть двокрапка. Пригадайте пунктограми в реченнях з однорідними членами.

III. Зайдіть на сайт Інтернету www.greatukrainians.com.ua і доберіть інформацію про легендарного героя Морозенка. Чим різняться переказ та історичний факт?

213. I. Прочитайте текст. Визначте його тему й основну думку.

ТАЛАНТ, ЩО ДАРУЄ ТЕПЛО

Чи ви чули щось про мшанкові вапняки? Це — кримські вапняки. Скажімо, середньовічне місто-фортеця Мангуп у Криму — великий, складений мшанковими вапняками поклад.

У літературі можна вчитати, що вапняк мшанковий, найдавніший будівельний матеріал, вирізняється високою міцністю, довговічністю, винятковими декоративними якостями, однорідністю структури, простотою обробки...

Хтось, може, й проминув би без уваги облицювальну плитку з натурального каменю, мшанкового вапняка світлого кольору. Але тільки не Юрій Шковира. Минулої осені привіз із Криму покинуті, вибракувані плитки. Й усеньку осінь і зиму провов-

тузився над ними, створивши зо два десятка робіт. При цьому звернувся до давньогрецьких, єгипетських, перських сюжетів. Ось грецький воїн на колісниці ділиться в когось з лука. А їхні сучасники-філософи, навпаки, застигли в замислених позах.

Землю, що прокинулася, радісно вітає бог Сонця — Геліос. Променистий бог виїздить на небо з берегів Океану в золотій колісниці, викуваній богом Гефестом, запряженій четвіркою крилатих коней... (М. Чабан).

Комунікативний практикум

II. Складіть міркування на тему «Талант — що це: дар Божий чи копітка праця?». Запишіть ваш варіант тексту.

 214. I. Перекладіть текст. З'ясуйте, що спільного й відмінного в побудові текстів двох мов — української і російської.

Функционально-смысловый тип речи — это своего рода модель коммуникации. И при определении механизмов образования текста прежде всего избирается сама модель коммуникации, т.е. учитываются конструктивные признаки речевого акта, совокупность которых и формирует модель.

К конструктивным признакам относятся:

- 1) коммуникативная целеустановка;
- 2) предмет (содержание) коммуникации;
- 3) признаки ситуации, в пределах которой осуществляется коммуникация;
- 4) социальная характеристика участников коммуникации.

Совокупность этих признаков и создаёт систему речевых ситуаций, а тип речевой ситуации определяет конкретную модель коммуникации (сообщения). В рамках каждого типа речевой ситуации формируются достаточно стандартные формы реализации их в тексте. Рождається стереотипність речевого поведіння, которая отражается на нормах речевой організації тексту. Текст соответсвенно приобретает ту форму, которая помогает ему выполнить данную коммуникативную задачу (Н. Валгіна).

II. Що нового ви дізналися про функціонально-сміслові типи текстів — опис, розповідь і роздум?

 215. I. Прочитайте текст. З якого збірника взято уривок? Які засоби створення комічної розповіді використав Остап Вишня? Складіть план і перекажіть текст, дотримуючись авторської манери викладу.

Сом — риба осіла. Живе сом у якійсь одній ковбані і майже ніколи її не кидає. Дорослий сом. Молоді соменки й соменята — ті меткіші, вони бродять по всій річці, на чужі «вулиці» запливають.

Чим живляться соми, що вони їдять? Соми їдять рибу, жаб, каченят, гусят...

Найкраще ловиться сом теплими літніми місяцями, вночі. Ловлять сомів вудочками, бере він і на спінінг, а великий — на спеціальні великі гаки.

Чим можна наживляти гаки на сома? Черв'яками, живцями, жабами, можна чіпляти шматки м'яса і т.д.

На великих сомів на гака, як ви мали нагоду пересвідчитися з нашої розповіді, найкраще чіпляти гусака або гуску, собаку сетера-гордона або бурого чи гімалайського ведмеда. На білого ведмеда сом не бере, бо білий ведмідь — звір полярний, а сом любить теплі води й не дуже холодних звірів.

Як ловити сома?

Дуже просто: наживляйте гачка, сидіть і чекайте. Почне клювати — підсікайте. Підсікши — витягаєте. Витягши — зразу ж беріть ножа й розчиняйте сома, бо були випадки, коли в сома в череві знаходили різні цікаві речі: копчену ковбасу, вареного рака й пару цілісінських шпротів. Отже, іноді сом вам принесе не тільки самого себе як свіжу й дуже смачну рибу (якщо її засмажити), а ще й неабияку холодну закуску.

Интересна риба сом!

За царського режиму, як свідчать дореволюційні рибалки-письменники, сом важив до 400 кілограмів, ковтав собак і ведмедів. Можливо, що з розвитком рибальства сом важитиме тонну і ковтатиме бугаїв і невеличкі буксирні пароплави...

Все можливо, хоч ми особисто, рибалки-письменники, у це не дуже віримо...

А сома... сома мені самому довелося бачити такого завбільшки, як комбайн. Тільки трохи довшого.

Це, дорогі наші читачі, серйозно і без жодного перебільшення (Остап Вишня).

? II. Дайте відповіді на запитання та виконайте завдання за текстом.

1. Чому Остапа Вишню називають чудотворцем українського сміху? Знайдіть у тексті місця, що викликають щирий сміх.
2. Запишіть іменники — назви різних тварин у чотири стовпчики: іменники I, II, III, IV відмін. Доведіть правильність виконання.
3. Знайдіть у тексті гіперболи і доведіть, що вони — один із засобів гумору.
4. Яку роль у тексті відіграють повтори слова *сом*?
5. Виконайте синтаксичний розбір останнього речення.

Читайте українською

Івасюк М. Монолог перед обличчям сина. — Чернівці: Молодий буковинець, 2007.

216. I. Прочитайте анотацію до книги Михайла Івасюка «Монолог перед обличчям сина» (с. 154) й уривок із неї.

Ця книга про геніального композитора, творця «Червоної руті» Володимира Івасюка. Навіть відстань у понад тридцять років від часу трагічного зникнення і загибелі великого митця не послаблює інтересу до цієї книги, а, швидше, навпаки — посилює його. Івасюкові пісні та інструментальні твори продовжують активно жити, духовно збагачувати українців.

ЧЕРВОНА РУТА

... Пісні злетіли на дужих крилах своїх мелодій, які милували не лише слух, а зворушували серця молодих і старших. Про «Водограй» згадували менше, рідше, а фантастична «Рута» всіх приголомшила своєю неординарною суттю, подіяла на уяву, по-справжньому здивувала. Її широка популярність викликана передовсім новим образом, новим символом у літературі й пісні. Вона дуже скоро починає обростати романтичними оповіданнями, легендами, казками, її піддають найрізноманітнішим інтерпретаціям. І це не дивина — вона ж сама споконвіку жила в легенді на нашій землі, чекаючи, щоби хтось, молодий і сміливий, відкрив її і дав їй місце в людській свідомості.

Рута взагалі цвіте жовтим суцвіттям, але трапляється й таке, що вона один раз на десять років зацвітає червоно. Чим пояснити цю таїну? Її розкриває стародавня грецька легенда про кохання юнака і дівчини. Від їхніх почуттів розквітали поля й ліси, люди раділи, співали пісень.

Та на горі закоханим врода дівчини викликала любов у серці старезного бога Еола, який почав залицятися до красуні. Удень і вночі він її чарував облесними словами та обіцянками, хотів, щоби дівчина зиркнула на нього прихильно і відповіла любов'ю на його пестощі. Та вона й чути не хотіла про нього — була вірна юнакові.

Ревнощі запопадливого Еола не знали стриму. Він геть осканьовив і нарешті помстився за своє нерозділене кохання та потоптану й зневажену гідність божка. Він вибрав хвилинку, коли закохані прийшли на побачення, накинувся на хлопця й дівчину і відняв у них життя.

Жалюгідний стариган! Хоча йому було вже понад тисячу літ, не міг сягнути просту істину: кохання твердіше від каменя, палкіше від вогню і сильніше від смерті.

Любов дівчини і юнака не загинула, а перетворилася у дві квітки: у руту із жовтим суцвіттям і червонястими листочками та лілуватато-рожевий ясенець. Вони, як двоє дітей, завжди і всюди одне біля одного. Ясенець трохи вищий, — ніби для того, щоби пильнувати, аби якийсь стариган не забрав його кохану.

І рута не байдужа до ясенця: один раз у десять років розквітає червоним цвітом, аби коханий милувався нею й увібрив її вроду в своє серце. Якщо під час того чудодійного цвітіння

будь-яка дівчина знайде той дивоцвіт, то візьме в нього всі чари і причарує назавжди свого коханого легеня.

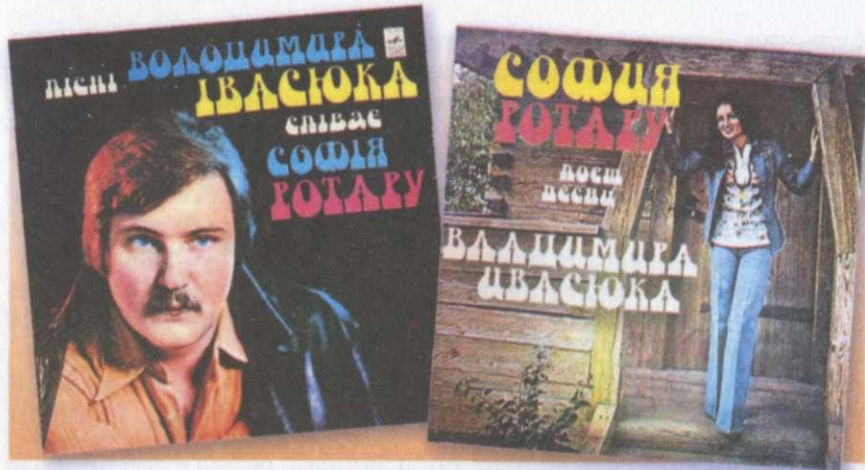
В Україні відомі різні варіанти цієї легенди. Так, літературознавець О. Ю. Романенко в нарисі «Чар-зілля» розповідає про дівчину-гуцулку, яка шукає червону руту:

«Вона спотикається об коріння, падає, піднімається, знову долає темряву і страх. І коли вже, здавалося, вибилася зовсім із сил, не мала змоги підвестися, побачила раптом попереду чарівний вогник. Так, це вона, чарівна рута-квітка! Небагатьом судилося побачити її й зірвати... Тільки раз у двадцять років заповум'яніє на руті червоний цвіт замість звичайного жовтого, і то ненадовго. Знайди в собі сили, підведись, зірви чарівний цвіт, і він принесе тобі щастя. Ти будеш коханою завжди, ти не відатимеш гіркоти розлуки й гострого болю зради. Зірви ж скоріше квітку і вручи її красному легеню, що з'являється щоночі в дівочі сни, і ви станете нерозлучними довіку.

О, чарівні легенди Карпат! Скільки вас вириває із сивої давнини, скільки вас твориться довкола!»

Та червона рута — це не західноукраїнський чи буковинський регіональний символ, а загальноукраїнський, який побутував у різних варіантах у багатьох частинах України, відбиваючи важкі події в історії нашого народу... Так, Тарас Мельник і Сергій Козак розповідають, що червона рута з'явилася в часи лихоліття, коли Україна стогнала від набігів різних поневолювачів. Та чарівна диво-квітка пов'язується з боротьбою наших предків-українців за своє вільне життя.

...Ворожа навала вдерлася на українську землю, грабувала, спалювала, знищувала все дощенту, але червону руту жорстокі напасники не могли знищити — вона зосталася жити: спалахувала тільки голубим полум'ям, але не згоряла у вогні. Була символом вічно живого і незнищеного українського народу. Та ось настало горе. Одного парубка схопили хижі заброди і запроторили на невільничу галеру. То була така гнітюча і важка неволя, а ворог такий жорстокий, що галерники втратили надію на порятунок. Але сталося диво. Кохана того парубка важко побивалася, гірко оплакувала його сумну долю. Дівчина добре знала, в чиїх руках він перебував. Коли з України відлітали журавлині ключі, кохана піднесла вгору червону руту і попросила одного з тих птахів: «Передай, любий журавлику, цю квітку моему коханому, хай він пам'ятає мою любов до нього». Журавель узяв у дзьоба ту диво-квітку, і, пролітаючи понад морем, побачив галеру з невільниками. Опустився до неї й кинув парубкові-невільникові подарунок коханої. Полум'я червоної руті розворушило серце коханого та його побратимів. Вони згадали рідну Україну, батьків,

Одна з численних платівок із піснями В. Івасюка

матерів, коханих дружин і дітей. Ці спогади розбудили в них неймовірні сили. Галерники побили своїх наглядачів і, захопивши корабель, ніби полетіли до берегів рідного краю.

... Значно пізніше, уже будучи популярним співаком, народним артистом України, Василь Зінкевич напише: «Ті, чия юність припала на другу половину шістдесятих років двадцятого століття, добре пам'ятають, як весняним вихором, стрімким птахом вилетіла в широкий світ пісня Володимира Івасюка «Червона рута», її прекрасна мелодія, в якій органічно злилися, поєдналися сучасні ритми з кращими елементами традиційного українського співу, звучала повсюдно — з професійної і самодіяльної сцени, з голубого екрана, на студентських вечорах і сільських весіллях, у наметах геологів та прикордонних заставах... «Червону руту» люди прийняли всім серцем, бо це була чесна пісня. Це була не позичена, а ніби самим народом написана пісня, яка, без перебільшення можна сказати, стала чи не найвищим проявом української естради, що тільки-но, зрештою, почала зароджуватися». Поява «Червоної рути» й «Водограю» — незабутня подія у творчому житті Володі. Вони — яскраві зразки пісень, що свідчать про обдарованість їхнього автора. Народ відкриває для них свої серця, надаючи спочатку перевагу «Червоній руті», а трохи пізніше «Водограю».

II. Якщо ви хочете прочитати про інші епізоди з життя відомого українського композитора, шукайте книжку Михайла Івасюка «Монолог перед обличчям сина».

Бібліографічне бюро

- Пентиліук М. І. Культура мови і стилістика. — К.: Вежа, 1994.
Томан І. Мистецтво говорити. — К.: Політвидав України, 1989.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Виступ на семінарах, зборах, конференціях

Уміти просто і красиво спілкуватися — це ціла наука.

К. Станіславський

217. I. Прочитайте текст. Визначте його стиль і жанр. Доберіть заголовок.

Важко визначити, що таке національна ідея взагалі, бо її можна розуміти як зберігання материнської мови, обрядових звичаїв і т.ін. для окремої людини, родини чи громад, які проживають за межами рідного етносу. Але можна з'ясувати, що таке національна ідея для конкретного народу, який має свою мову, культурні й духовні традиції, пам'ять про своє минуле, характерні риси ментальності, економічні інтереси, територію, своєрідні способи добування засобів до життя. Національна ідея поєднує в собі визначальні прикметності народу і вимагає від нього для їхньої оборони та розвитку створення власної, ні від кого не залежної державної організації.

Отже, національна ідея — це творець, захисник, відновлювач і будівничий державності народу, його дух свободи, вищий рівень самоусвідомлення, ознака інтелектуальної зрілості, його здатність впливати на формування позитивного для себе політичного міжнародного клімату (Д. Павличко).

II. Доведіть, що текст має впливову силу на читача.

III. Випишіть із тексту ключові слова і з'ясуйте їх значення.

Скарби фразеології

218. I. Прочитайте текст. Визначте його стиль і жанр.

СІМ П'ЯТНИЦЬ НА ТИЖДЕНЬ

Людей, які не вміють дотримувати свого слова, часто змінюють свої погляди й рішення, не виконують обіцянок, ніхто не поважає. Про таку людину говорять, що в неї «сім п'ятниць на тиждень». І це дуже влучна характеристика. А чому саме *сім п'ятниць*, а не понеділків чи вівторків? Щоб відповісти на це запитання, повернемося на кільканадцять століть назад. П'ятниця в ті далекі часи була останнім днем тижня — вихідним і базарним. На базарах не лише продавали та купували, а й вирішували різні важливі питання. Хлібороб, скажімо, просив коваля, щоб той викував йому до жнив серп чи косу, гончареві замовляв десяток глечиків. Багатий господар, який сам не міг впоратись зі своїм господарством, знаходив на базарі

робочу силу — бідняків, що шукали, до кого б піти у найми. Тут же, у присутності кількох свідків, складалася своєрідна угода, розірвати яку чи частково змінити можна було при тих самих свідках і на базарі — тобто в одну з п'ятниць. Проте траплялися й порушники цього звичаю. Вони дуже часто відмовлялися від однієї угоди, щоб укласти іншу, вигіднішу. З такими користюлюбцями ніхто не хотів мати справи. Адже про них ширилась недобра слава, що в них сім п'ятниць на тиждень (А. Копельський).

II. Доведіть, що цей текст — розповідь з елементами роздуму. Аргументуйте прикладами.

Комунікативний практикум

III. Чи зустрічали ви таких людей, про яких ідеться в тексті? Як ви ставитеся до їхньої поведінки? Обґрунтуйте свою думку і викличте однокласників на дискусію.

Скарби фразеології

219. I. Уявіть ситуацію. Вам треба підготувати виступ на уроці-семінарі з теми «Фразеологія української мови», пов'язаний з аналізом прислів'їв. Наприклад: *Наговорили сім мішків гречаної вовни; Сім раз одміряй, а один раз відріж; П'яте колесо до воза; Одна нога тут, а друга там; Обіцяного три роки ждуть*. Готуючись до виступу, знайдіть у довідковій літературі тлумачення фразеологізмів і спирайтеся на поданий вище у попередній вправі як зразок.

Комунікативний практикум

II. Побудуйте висловлювання із власним міркуванням про зміст і вживання фразеологізмів. У яких ситуаціях уживання цих прислів'їв і приказок буде доречним?

! 220. I. Ознайомтеся з текстом. Сформулюйте і запишіть у зошити визначення кожного виступу.

Виступи можна класифікувати залежно від їх мети: 1) інформувати, 2) переконувати, 3) розважити.

До виступів, мета яких полягає в інформуванні слухачів, належать звіти, лекції, доповіді. Під однією спільною назвою часто розуміються виступи, що виголошуються за різних випадків та обставин... Головною метою всіх виступів є інформування слухачів.

У короткому виступі промовець пояснює або визначає проблему, розчленовує її на окремі питання. Міркування треба будувати так, щоб вони були зрозумілими для слухачів.

Для виступу, мета якого полягає в тому, щоб переконати в чомусь слухачів, спрямувати їх на певні дії, зміну поглядів, характерним є те, що він, як правило, звернений і до розуму, і до почуттів. Суть справи промовець звичайно викладає на

підставі логічних міркувань, впливаючи на емоції та почуття слухачів.

Успіх виступу залежить від добору аргументів. Доцільно починати його з переконливих аргументів, а під кінець викласти найдійовіші з них.

Зовсім іншу мету має розважальний виступ. Головна мета популярної веселої лекції, тосту, слова на весіллі або на святкуванні дня народження — розважати присутніх.

Найхарактерніший метод підготовки такого виступу — це проаналізувати тему й визначити, що в ній незвичайне, нове й комічне. Однак розважальний виступ не повинен бути просто добіркою веселих історій і фактів. Основа його повинна бути серйозною (І. Томан).

II. Виконайте завдання до тексту.

1. Розкажіть, що нового ви дізналися з тексту.
2. Доведіть, що інформаційний виступ варто проводити у формі розповіді, переконувальний виступ краще побудувати у формі міркування (роздуму), а розважальний може поєднувати всі три типи мовлення — опис, розповідь і роздум.
3. Об'єднайтеся в групи, підготуйте тези двох виступів (інформативного й переконувального) з теми «Без фантазії немає мистецтва, як немає й науки» (Ф. Ліст) й виголосіть їх у класі.
4. Удома підготуйте текст розважального виступу й проведіть конкурс на краще привітання з нагоди дня народження учителя, однокласника, батька, матері, брата, сестри тощо.

Це варто знати

221. Прочитайте. Якою ще інформацією ви могли б доповнити наведені відомості?

Ті, хто з дитинства спілкуються щодня двома мовами, набагато повільніше втрачають розумові здібності у похилому віці.

Діти-білінгви відрізняються високими творчими здібностями.

Ввічливість у спілкуванні завжди обеззброює.

Великою є перевага живого слова перед писаним.

II. Підготуйте інформацію для своїх однокласників, використовуючи подані вище вислови.

222. Уявіть, що ви прослухали доповідь на науковій конференції, присвяченій творчій спадщині Олеса Гончара з теми «Духовний посил О. Гончара», у якій здійснено аналіз «Щоденників» письменника. Вашу увагу привернули висловлювання письменника про пісню. Проаналізуйте висловлювання. За одним із них побудуйте усний роздум. Використовуйте фотоілюстрації на с. 160. Кого ви на них упізнали?

1. Ніщо так не єднало націю, як пісня. 2. Серед народних пісень немає жодної поганої. Пісні кожного народу прекрасні. 3. Українська пісня, безперечно, належить до естетичних

художніх вершин світової культури. 4. Якби Україна нічого не створила, крім пісні, і то її внесок у світову культуру був би величезний.

! 223. I. Прочитайте текст. Складіть тези прочитаного.

Нагода виступити перед широким загалом учневі випадає не так то й часто. Відповіді на уроках — це теж короткі виступи, але вони майже всі репродуктивні, тобто учні переказують чужі думки, вплітаючи в тканину розповіді власні судження. У виступах на зборах — навпаки, оратор виголошує власні думки, аналізуючи, цитуючи чужі. Можна з упевненістю сказати, що виступи на різних зібраннях громадських організацій, товариств дають можливість управлятися в ораторському мистецтві. Практичний досвід триматися перед аудиторією, уміння будувати виступ, набуті в молодості, дуже знадобляться в подальшому житті.

Щоб зрозуміти, як підготувати виступ, треба усвідомити роль виступів у виробленні колективного рішення. Завдання виступаючих — дати оцінку доповіді.

Виступ на зборах у більшості випадків фрагментарний за своїм характером: виступаючий торкається одного чи кількох питань, про які йшлося в доповіді.

У виступі (орієнтовно!) має бути невелика вступна частина (вказівка на те, про що говоритиме оратор і чому), основна частина (виклад власних поглядів на певне питання) і висновки (пропозиції щодо перебудови роботи, оцінка роботи колективу). Оформлювати виступ як набір реплік, а не єдине ціле, не годиться (*З посібника*).

II. Спираючись на прочитаний текст, прокоментуйте особливості виступу на зборах.

Комунікативний практикум

➔ 224. Уявіть, що у вашому класі планується зустріч із відомим письменником (спортсменом, ученим). Складіть 3—4 запитання для гостя. Підготуйтеся до виступу про нього.

Бібліографічне бюро

Онуфрієнко Т. С. Риторика. — К.: Центр учбової літератури, 2008.

Томан І. Мистецтво говорити. — К.: Політвидав України, 1989.

Павличко Д. Українська національна ідея. — К.: Академія, 2002.

Костенко Л. Гуманітарна аура нації або дефект головного дзеркала. — К.: Академія, 1999.

§ 12. Основні види переробки тексту

Організуйте текст — і найменший нюанс вашої думки дійде до читача.

Н. Непийвода

! 225. I. Прочитайте текст. Складіть за його змістом 5—6 запитань для своїх однокласників. Порівняйте викладену в тексті інформацію з уже відомою вам.

Що означає прочитати текст? Прочитати — це насамперед зрозуміти. Зрозуміти думку автора, те, що він хотів сказати, його задум.

Першою відповіддю на ці запитання буде: осмислити прочитане, спробувати зрозуміти весь текст. Однак очевидність твердження, як це часто буває, не є гарантією його правильності. Виявляється, і це було експериментально підтверджено, що для осмислення тексту читачеві достатньо прочитати, переробити у своїх думках лише 25% змісту. Саме цю чверть інформації відомі психологи назвали «золотим ядром» змісту.

Утворюється це ядро в результаті згортання, компресії загального змісту тексту, тобто під час його інформативної переробки. А правилами, за якими розгортається та згортається текст, людина оволодіває інтуїтивно, практикуючись у створенні та осмисленні численних текстів.

Відомо, що процес читання відбувається у два етапи: 1) виділення змістового ядра інформації і 2) його закріплення і фіксація. Причому сприймаючи текстову інформацію, ми орієнтуємося не на її форму, а на зміст.

Таким чином, робота над книгою індивідуальна й творча. Вона залежить і від конкретної мети, і від характеру тексту, і від особистості читача. Однак існують усталені, загальноприйнятні види ведення записів. Серед них план, тези і конспект. Саме вони дають змогу передати концентрований зміст текстової інформації (*За П. Білоусенком*).

II. Як ви розумієте вислів *інформативна переробка*? Який з видів переробки тексту, на вашу думку, найпростіший? Чому?

III. Продовжте текст розповіддю про відомі вам види переробки інформації — план, тези і конспект. Під час розповіді зверніть увагу на особливості оформлення кожного виду, їх відмінні характеристики.

Зверніть увагу! Змінювати формулювання, «згортати фрази» варто таким чином, щоб їхній зміст залишився зрозумілим. Такий прийом зручно застосовувати під час конспектування гуманітарних текстів, де нерідко використовується багато надлишкових слів (емоційно забарвлені, пояснення тощо).

226. I. Запишіть речення таким чином, щоб зміст залишився без змін, а кількість слів зменшилася.

Оксфорд — старовинний центр освіти і одне з найкрасивіших міст Англії. Датою заснування університету вважається 1167 рік, коли англійських студентів вислали з Парижа через конфлікт між французькими та англійськими королями. Університет об'єднує 39 самостійних коледжів, які розміщуються в середньовічних будівлях. Кімнати студентів, схожі на чернечі келії, розміщені по периметру будівлі з внутрішнім двориком (*З журналу*).

II. Визначте тему й основну думку тексту і запишіть їх.

Пам'ятники історії та культури дорогі нам як свідки нашого минулого. Це етапи історичного шляху, пройденого попередніми поколіннями. Вони розповідають про духовну велич і творчі здобутки народу, його трудові й бойові подвиги, вселяють у нас почуття гордості за Вітчизну (*З журналу*).

227. Визначте стиль тексту. Обґрунтуйте свою думку. Доберіть заголовки до тексту.

Прилітають солов'ї не всі одразу, напровесні, десь надвечір, чуємо, пробують у гушавині голоси лиш поодинокі солісти. Це він прилетів, господар, а її ще нема, вона з'явиться пізніше. Як справжній лицар і глава сім'ї, він огляне свої володіння — балку, верби — і, переконавшись, що все на місці, приготує гніздечко, заховавши його під віттями так, щоб ніякий шуліка не помітив, а після того вже зволить прибути й вона, пані солов'їха чи молоденька соловейкова наречена. Верба з віттям — то їхня планета! Там панують їхні співи й любов... (*О. Гончар*).

228. Згорніть речення.

Хай комусь аж надто елементарним чи навіть смішним може видатись світ, із якого ми вийшли, а для нас він був і буде джерелом роздумів, бо ми жили там, де все, як нам здається, було ближче до самого себе, до природи, до трав, до неба і сонця, може, навіть ближче до речей складних, до витоків гармонії, що їх так нервово й болісно шукає людина сучасна... (*О. Гончар*).

229. Проаналізуйте уривки з роману Олеса Гончара «Твоя зоря». Уставте пропущені прикметники, які відповідають характерові тексту, його жанровим і стилістичним особливостям.

Чомусь саме терен тут розрісся, ... деревце нашого краю.

Навесні він таким ... цвіте, а в дні ... , коли осінь обснує Романівщину ... павутинням, і повітря в усі сторони світу стане ... безмежно ..., і така ... тиша стоятиме над степом, цей нічний терен тоді туманно ягідками синіє в ... росі, і кожна росинка в ці ... ранки висітиме довго, задумливо, — уже й сонце підбилось, а вона все не падає, тримається посеред павутиння та колючок, поблискує звідти до вас, мов чиясь ... забута сльоза.

Д о в і д к а. Найколючіше, біленьким, вересневі, срібним, прозорим, лагідна, в рясній, прощальна.

230. I. Побудуйте із поданих речень текст. Знайдіть речення, що виступає зачином, потім розташуйте інші речення.
II. Продовжте текст, зберігаючи авторську тональність.

1. Можна ідеально знати граматику чужої мови і все ж, як кажуть, говорити «з акцентом».

2. Звуки — це щось надзвичайно своєрідне в мові, її жива плоть і кров.

3. Дуже важко побороти в собі навик вимовляти чужі звуки по-своєму.

4. Тому перейняти звуки іншої мови часом буває не легше, ніж збагнути правила відмінювання й дієвідмінювання.

5. Наприклад, подекуди в західних областях України можна почути такий твердий [л], що сприймається майже як [в].

6. Хто добре знає живу українську мову, не стане заперечувати, що навіть у жителів різних місцевостей нашої держави той самий звук може вимовлятися по-різному (*А. Матвієнко*).

231. Прочитайте уривок із книги Григорія Ключека «Ліна Костенко». Визначте кількість мікротем у пропонованому тексті. Знайдіть ключові слова. За допомогою яких мовних засобів автор висловлює своє ставлення до порушеного питання?

Серед багатьох дефініцій* мистецтва звертає на себе увагу визначення, що належить Льву Толстому: «Мистецтво — це людська діяльність, яка полягає в тому, що одна людина певними зовнішніми знаками свідомо передає іншим пережиті нею почуття, а інші люди заражаються цими почуттями й переживають їх».

Звичайно ж, нема поетів, які б не писали про любов — вже надто значиме місце вона займає у спектрі людських почуттів. Кажуть, здатність до любові є мірилом людської душі. Любов підносить, ошляхетнює людину навіть тоді, коли несе страждання.

Почуття любові, можливо, як ніяке інше, прагне висловлення. Ось чому кохання дуже часто дає поштовх до творчості,

до самовираження. Скільки написано творів, у які поети намагалися вкласти всю силу свого почуття! Здається, що всі можливі нюанси любовних почуттів уже зафіксовано в поетичному слові.

Може виникнути запитання: вже так багато написано прекрасних поезій про любов, але з'являються все нові й нові твори; то чи ж не загрожує самоповторення, яке свідчитиме про вичерпування теми?

Кожна «вічна» загальнолюдська тема — а тема кохання є саме такою — має різні рівні мистецького вираження: від примітивного, по суті псевдохудожнього (як правило, такі твори належать до так званої «масової» літератури) до високохудожнього.

Поезії Ліни Костенко з аналізованої теми є класикою української любовної лірики.

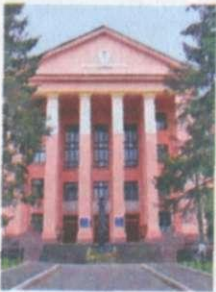
Складаймо професійне портфоліо

232. І. Прочитайте текст за обраним вами напрямом. Виділіть у ньому «золоте ядро» змісту. Складіть конспект, тези й план прочитаного тексту.

1. Природничо-математичний напрям

Національний медичний університет — провідний навчальний, науковий та лікувально-профілактичний центр України, якому в 2011 році виповнюється 170 років. Університет щороку випускає близько 1000 кваліфікованих спеціалістів для незалежної України, країн Європи, Азії, Африки, Близького Сходу, Південної Америки. Національний медичний університет широко відомий завдяки праці видатних учених, наукові розробки яких виконані на рівні світових стандартів і широко впроваджуються в практику охорони здоров'я населення.

Сьогодні університет — це насамперед високопрофесійний науково-педагогічний колектив, один із найпотужніших у вищій медичній школі України, який об'єднує 11 факультетів,

Національний медичний університет (Київ)

80 кафедр, де працює близько 1200 викладачів. Серед них: 32 дійсних члени та члени-кореспонденти державних академій наук України та 32 — громадських академій наук України, 28 — зарубіжних академій, 33 — міжнародних наукових організацій та асоціацій, 55 лауреатів Державної премії України та іменних премій, 59 заслужених діячів науки і техніки України, заслужених працівників освіти, заслужених лікарів, заслужених винахідників України. Викладання ведуть понад 145 професорів, 170 докторів наук, 298 доцентів, 683 кандидати наук.

Національний медичний університет заснований у 1841 році як медичний факультет університету св. Володимира. Першим професором і деканом був учень великого М. І. Пирогова, талановитий хірург і офтальмолог професор В. О. Караваєв.

Всесвітнє визнання знайшли такі видатні досягнення корифеїв університету, як створення вчення про цитоархітектоніку головного мозку та опис гігантських пірамідних клітин його кори (В. О. Бец); перший у світі прижиттєвий опис тромбозу коронарних артерій та інфаркту міокарда (В. П. Образцов, М. Д. Стражеско); розробка іонної теорії, біоелектричних явищ у живих тканинах (В. Ю. Чаговець) та багато інших.

У стінах університету проведено пріоритетні розробки в багатьох напрямках медичної науки: одержано і застосовано першу протидифтерійну лікувальну сироватку (О. Д. Павловський); впроваджено вільну пересадку шкіри, слизової оболонки (О. С. Яценко, К. М. Сапезко, О. Ф. Шимановський); створено першу в світі експериментальну модель аутоімунного процесу (В. К. Ліндеман); розроблено і випробувано електроенцефалографію (В. В. Правдич-Неминський) та здійснено багато інших видатних наукових і клінічних розробок.

У 1920 році на базі медичного факультету університету св. Володимира, жіночого медичного інституту та медичного факультету Українського державного університету була створена Київська державна медична академія, перейменована в кінці 1921 року в Київський медичний інститут, що мав медичний і стоматологічний факультети. В 1954 році збудовано морфологічний корпус. Санітарно-гігієнічний і фізико-хімічний корпуси прийнято в експлуатацію відповідно в 1967 і 1985 роках. У 1992 році на базі Київського медичного інституту створено Український державний медичний університет. У 1993 році на базі Українського державного медичного університету було створено Національний медичний університет.

Підготовка лікарів у Національному медичному університеті здійснюється на медичному та стоматологічному факультетах, відкрито фармацевтичний та військово-медичний факультети. Працює підготовче відділення, створено медичний лицей. На факультеті підвищення кваліфікації викладачів удосконалюють підготовку фахівці з усієї України та країн СНД (www.nmu.edu.ua).

2. Технологічний напрям

Донецький національний технічний університет (ДонНТУ) — один з найбільших технічних вузів України.

Заснований у травні 1921 року, він у 1926 році був реорганізований у гірничий інститут, у 1935 році — в індустріальний, у 1960 році — в політехнічний, у 1993 році — в державний тех-

Донецький національний економічний університет

нічний університет, а у 2001 році університету надано статус національного.

За майже столітню історію ВНЗ підготував близько 134 тис. фахівців, у тому числі 2350 — іноземних, для 65 країн світу. Серед випускників ДонНТУ — керівники країни, регіонів, міністерств, промислових підприємств, відомі державні і політичні діячі, вчені.

ДонНТУ — засновник вищої технічної та економічної освіти у Донбасі. На базі його структурних підрозділів створені Донбаська державна академія машинобудування (м. Краматорськ) і Донбаська національна академія будівництва та архітектури (м. Макіївка), а також ряд науково-дослідних і проектних інститутів.

До складу університету входять 6 інститутів, 25 факультетів, магістратура державного управління, 5 технікумів, підготовче відділення для іноземних громадян, кафедра військової підготовки, науково-дослідна частина, 2 проблемні лабораторії, науково-технічна бібліотека з фондом понад 1,9 млн томів, німецький читальний зал Гете-інституту, сучасний спортивний комплекс. При ДонНТУ також функціонують «Школа прав людини», «Фонд підтримки прогресивних реформ», «Спілка друзів Донецької політехніки», технопарк.

Технічний університет веде підготовку фахівців за 36 напрямками, які включають 65 спеціальностей III і IV рівнів і 17 — I рівня акредитації. На цей час в ДонНТУ навчається близько 29 тис. студентів та слухачів.

Вперше в Україні Донецький національний технічний університет розробив концепцію і створив технічні факультети із викладанням спеціальних дисциплін іноземними мовами. Один із них, німецький технічний, створений у 1992 році спільно з Магдебурзьким університетом за підтримки фірми «Сіменс», визнаний еталонним пілот-проектom DAAD.

На основі багаторічної теоретичної і експериментальної діяльності склалися 10 відомих в Україні та за її межами наукових шкіл у галузях: геологія, геодезія, гірництво, металургія і металознавство, електромеханіка й автоматизація, енергетика і електротехніка, хімічна технологія та екологія, комп'ютерна інженерія та економіка. За останні роки роботи вчених ДонНТУ відзначені шістьма Державними преміями України. Результати двох фундаментальних досліджень професорів М. П. Зборщика і Д. О. Дюдкіна зареєстровані як наукові відкриття.

Традиційно Донецький національний технічний університет приділяє велику увагу розвитку творчих здібностей студентів шляхом залучення їх до наукової роботи. За показниками науково-дослідної роботи студентів ДонНТУ багато років займає передові позиції в країні. Якість інженерної підготовки двічі відзначалася і на світовому рівні: на всесвітніх конгресах з інженерної освіти у 1995 році — бронзовою медаллю, а у 2000 році — срібною медаллю. У 2008 році за підсумками Всеукраїнських олімпіад, у яких брали участь 64 технічні вузи, студенти університету впевнено здобули перше місце, отримавши 30 призових місць. Це один з найкращих показників серед вузів України.

У навчальний процес впроваджено понад 1800 комп'ютерних місць. Створена одна з найбільш розвинених в Україні корпоративна комп'ютерна мережа. Вона поєднує понад 1800 комп'ютерів і понад 25 серверів, розташованих у 10 навчальних корпусах. Мережа має вихід в Інтернет через 2 зовнішніх канали. У найбільш насичених комп'ютерною технікою корпусах прокладені оптико-волоконні лінії зв'язку. ДонНТУ виступив співзасновником і активним учасником Національної телекомунікаційної мережі навчальних та наукових закладів України «УРАН», будучи регіональним координатором цієї мережі у Донбасі (donntu.edu.ua).

3. Суспільно-гуманітарний (економічний) напрям

2006 року Київському національному економічному університету виповнилося 100 років.

Свій 90-річний ювілей університет зустрів у ранзі державного економічного. Його визнали органи державної влади та державного управління, установи і заклади, ринкові структури, інші вузи України, близького і далекого зарубіжжя. До вчених вузу почали постійно звертатись за консультаціями ділові кола України, керівники та спеціалісти підприємств і організацій.

Якісні і кількісні зміни перетворили університет в елітний вуз, визнаний лідер економічної освіти в Україні, своєрідний навчально-науково-видавничий комплекс. У структурі університету було створено Науково-дослідний інститут економічного розвитку, Центр магістерської підготовки, Український інститут розвитку фондового ринку, Українську асоціацію маркетингу, Українську фінансово-банківську школу.

Багаторічний довід науково-дослідної роботи, тісний зв'язок вчених університету з науковими установами

Київський національний економічний університет

України і зарубіжних країн забезпечили формування університетських наукових шкіл з бухгалтерського обліку, аудиту та аналізу; кредиту, банківської справи і грошового обігу; державних фінансів і податків; статистики; економічної теорії; економіки підприємств і форм господарювання.

Широкі творчі зв'язки налагодив університет із вузами Німеччини, Великобританії, Австрії, Канади, Франції, США, Голландії, а також став активним співучасником європейських програм TESIS, INTAS, TEMPUS.

Київський національний економічний університет сьогодні — найбільший в Україні навчальний економічний заклад, визнаний у своїй державі та у світі центр підготовки економістів, менеджерів та правознавців.

Саме тому Міністерство освіти і науки України поклало на КНЕУ функцію науково-методичного координатора підготовки економістів і менеджерів у нашій державі.

У цих закладах навчається понад тридцять тисяч студентів. Тільки в Києві їх навчає 12 дійсних членів Національної академії наук України і галузевих академій, 123 професори, доктори наук і 520 кандидатів наук, доцентів.

До складу університету поряд із базовим закладом як структурні підрозділи ввійшли Криворізький економічний інститут, Кримський економічний інститут, Криворізький і Сімферопольський коледжі, Київський економічний коледж, Київський коледж інформаційних систем і технологій, які діють за Статутом університету. При університеті функціонують і забезпечують свою діяльність на повному самофінансуванні Український інститут розвитку фондового ринку, Українська фінансово-банківська школа, філіал Міжнародного Християнського університету (м. Відень). В університеті, крім факультетів, кафедр, інститутів, коледжів, центрів як структурні підрозділи діють школи, відділи, бібліотека, господарські та виробничі осередки, видавництво, архів, спортивний комплекс, студентське містечко, служба охорони та інші структурні підрозділи, які обслуговують навчальний процес і наукові дослідження та забезпечують життєдіяльність вузу (www.kneu.kiev.ua).

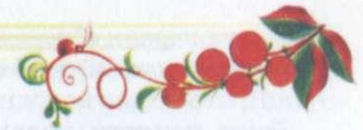
Комунікативний практикум

II. Перекажіть вибраний вами текст, спочатку користуючись планом, потім тезами й нарешті — конспектом. Під час якого з переказів ви відчували найменші труднощі?

Бібліографічне бюро

Томан І. Мистецтво говорити. — К.: Політвидав України, 1989.
Учітьсь висловлюватися / П. І. Білоусенко, Ю. О. Арешенков, Т. М. Віняр та ін. — К.: Рад. школа, 1990.

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

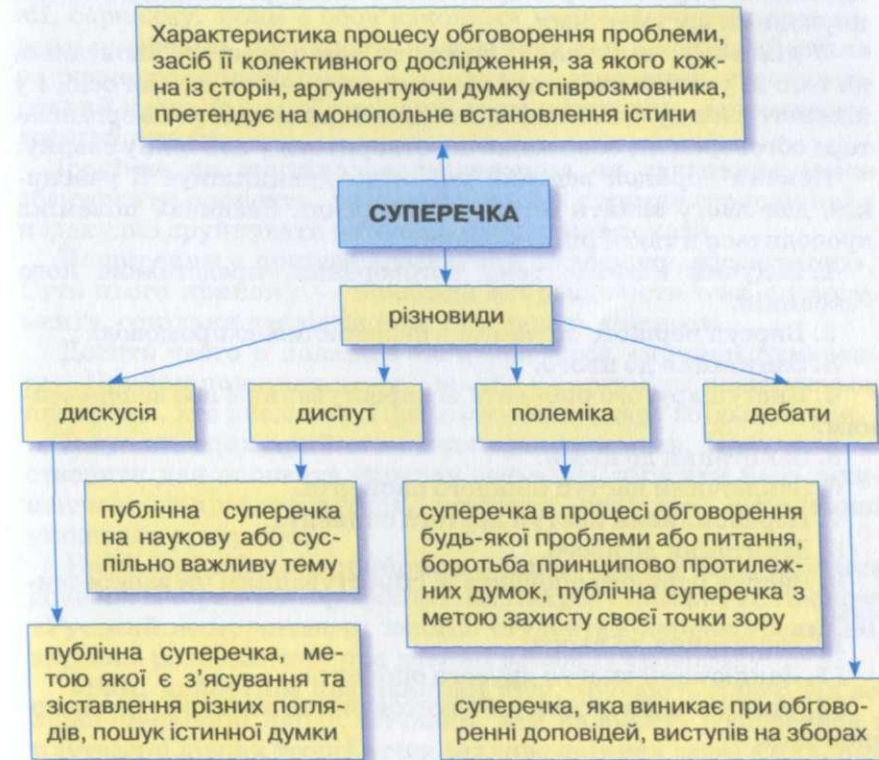
Полеміка у професійному спілкуванні.

Полемічні прийоми. Етика полемічної майстерності

Істина народжується в суперечці.

Сократ

! 233. I. Розгляньте схему. Використовуючи її, розкажіть про різновиди суперечки.

Кроки до успішного спілкування

II. Прочитайте текст. Визначте стиль і тип мовлення. Доведіть свою думку. Випишіть ключові слова з тексту й обґрунтуйте їх роль у розкритті змісту. Сформулюйте запитання для однокласників за змістом прочитаного.

У професійному спілкуванні часто виникають ситуації, коли під час обговорення певного питання або проблеми необхідно відстоювати свій погляд, свою думку, тобто сперечатися. Не викликає заперечення й теза про те, що в полеміку необхідно

вступати заради з'ясування істини, зіставлення різних поглядів. Таким чином, щоб вийти переможцем із суперечливої ситуації, необхідно володіти полемічною майстерністю.

Зміст поняття *полемічна майстерність* включає знання предмета суперечки та її різновидів, дотримання основних вимог культури суперечки, вміння доводити висунуту тезу і спростовувати думку опонента за допомогою вагомих аргументів, використовувати полемічні прийоми й протистояти прийомам противника.

Отже, полеміка — це наука переконувати, яка вчить підкріплювати думки переконливими і незаперечними доказами, науковими аргументами.

У діловому спілкуванні полеміка часто виникає спонтанно, до того ж у ній можуть одночасно брати участь кілька осіб, і у кожного своя думка. Якщо ніхто не візьме на себе роль організатора обговорення, воно може перетворитися у звичайну сварку.

Певний порядок ведення полеміки дисциплінує її учасників, дає змогу знайти істину в суперечці. Зазвичай полеміка проводиться в такій послідовності:

1. Ведучий називає тему обговорення, представляє його учасників.

2. Виступ першого опонента з переконливою промовою.

3. Запитання до нього.

4. Виступ другого опонента зі спростуванням або запереченням.

5. Запитання до нього.

6. Заключний виступ першого опонента.

7. Переконливий виступ другого опонента.

8. Запитання до нього.

9. Виступ першого опонента зі спростуванням чи запереченням.

10. Запитання до нього.

11. Заключний виступ другого опонента.

12. Оцінка експертами обґрунтованості позицій кожного опонента.

13. Ведучий підсумовує обговорення.

І не забувайте, що перевага в полеміці виявляється на боці того, хто не тільки глибше і всебічно знайомить з проблемою, але й протистоїть хитроцям і забороненим прийомам, тобто володіє культурою ведення полеміки (3 кн. «Риторика»).

? III. Дайте відповіді на запитання за текстом.

1. Чи доводилося вам брати участь у полеміці? Чи виникали у вас труднощі у відстоюванні власних думок?

2. Які засоби використовують полемісти, прагнучи довести правильність висунутих тверджень і переконати в цьому опонента?

3. Чому, на вашу думку, саме такий сценарій проведення полеміки сприятиме ефективному обговоренню проблеми й винайденню спільного для обох сторін рішення?

Кроки до успішного спілкування

234. І. Прочитайте текст. Випишіть назви полемічних прийомів, сформулюйте визначення, запам'ятайте особливості кожного з них. Складіть 6—7 запитань за змістом тексту для своїх однокласників.

Щоб захистити свою точку зору і спростувати думку опонента, учасники суперечки використовують різні полемічні прийоми.

Ефективним засобом вважається застосування гумору, іронії, сарказму. Вони є обов'язковими психологічними елементами суперечки, посилюють полемічний тон, емоційний вплив на опонента, допомагають розрядити напруження, створюють певний настрій при обговоренні гострих питань, допомагають досягти успіху.

Іронічне чи жартівливе зауваження чи запитання може збентежити опонента, поставити його у скрутне становище, а подекуди і зруйнувати ретельно вибудовані докази.

Поширеним є прийом «доведення до абсурду, нісенітниці». Суть цього прийому — показати неправдивість тези чи аргументу, оскільки наслідки його суперечать дійсності.

Досить часто в полеміці застосовується «прийом бумеранга». Прийом полягає в тому, що теза чи аргумент повертається проти тих, хто висловив. При цьому сила удару збільшується.

Існує ще один прийом — атака запитаннями. Його мета — створити для опонента скрутну ситуацію, змусити його захищатися, виправдовуватися, створити найбільш сприятливі умови для суперечки.

Найбільш дійовим прийомом є спростування тези, критика доказів. Наприклад, професор І. М. Вихров із роману Л. Леонова «Русский лес», читаючи лекцію студентам-першокурсникам, вирішив розповісти їм про давню і затьяжну суперечку:

«Вам, майбутнім працівникам лісу, вручають ключі від зеленої скарбниці нашої вітчизни, вам належить розібратися в плутанині лісних теорій і справедливо оцінити деякі з них, підсолоджені медом солодких сновидінь».

І спростовуючи теорію опонентів про лісове благополуччя, Вихров навів викривальні факти: «Вас будуть переконувати, що вирубка проводиться нижче річного приросту. Не вірте їм: приріст вони вираховують із загальної кількості лісів, враховуючи необжиті простори тайги в Сибіру, де ліс донині гние в корені. Споконвіку вихвалялися ми лісами на Єнісеї та Обі, а рубали під Тулою й Рязанню».

Менш ефективним прийомом є критика доказів опонента. Підкреслюючи неправдивість чи необґрунтованість аргумен-

тів, полеміст наводить слухача на думку, що висунута теза не доведена. Інколи полемісти, щоб показати помилковість тези опонента, просто відкидають його докази і розвивають свої ідеї. Але не можна відкидати чужих аргументів без доказів їх невідповідності (За Н. Голуб).

II. Перегляньте телепередачу, присвячену обговоренню суперечливих питань. Які полемічні прийоми використовували учасники передачі?

Комунікативний практикум

235. I. Прочитайте подані поради. Додайте 2—3 поради для полемістів-початківців.

Пам'ятка полемістові

1. Уміє слухати співрозмовника.
2. Не підмінюй емоціями аргументи.
3. Підтверджуй свої висновки точними й образними аргументами.
4. Уміє говорити зрозуміло й дохідливо.
5. Не втрачай предмета суперечки в процесі обговорення.
6. Поважай погляди й переконання опонента.
7. Говори спокійно й у дружньому тоні.
8. Займай тверду позицію в суперечці.
9. Не поспішай визнати себе переможеним.

II. Виберіть одну з поданих нижче проблем для полеміки. Попередньо визначіться з позицією й поділіться на підгрупи. Кожна з підгруп висуває тезу. Прихильники кожної тези об'єднуються в команди і готуються до проведення полеміки. Для цього слід уточнити визначення всіх термінів, якими ви оперуватимете, глибоко проаналізувати проблему, дібрати аргументи і підготувати переконливу промову. Слід також подумати, завдяки яким полемічним прийомам ви зможете спростувати, заперечити або відхилити думку опонента і його критику. Не забувайте дотримуватися «сценарію» ведення полеміки.

- Чи повинні ми відмовитися від експериментів над природою?
- Чи призведе сучасний розвиток промисловості до екологічної кризи?
- Чи кожен має приховані здібності?

Бібліографічне бюро

Препотенська М. Риторика: 10 ключових тем. Навч. посіб. — К.: ІНКОС, 2009.

Сагач Г. М. Золотослів. — К.: Райдуга, 1993.

Сагач Г. М. Риторика. — К.: Ін Юре, 2000.

Шеремет І. А. Мистецтво красиво говорити//Барви творчості. — К., 1995.

§ 13. Удосконалення правописної грамотності

Любити кого-небудь — означає бажати цій людині тільки добра.

Фома Аквінський

236. Поміркуйте. Прочитайте епіграф до теми. Чи погоджуєтеся ви з думкою відомого філософа? Висловіть власні міркування з порушеної проблеми.

Правописний практикум

237. I. Спишіть, орфографічно й пунктуаційно оформивши текст, урахувавши чергування у-в, і-й.

Людина починається з любові. А любов виростає з дитинства.

Чарівне це слово знаємо з/малечку навчилися вимовляти його з/поміж перших слів і(й) дорожити ним як молитвою. Але не/пригадаємо тієї часиночки коли воно (у,)в/перше засяло (у,в) нашій душі (і,й) наповнило її ясною хвил..ю тепла. Бо чи/ж дано запам'ятати ту благодатну мить коли білими крилами чистоти війнула над нами коліскова або перший раз усмінулася нам мама коли блиснуло (у,в) небі сонце (і,й) земля постелилася для першого/най/першого крок..?

Людина починається з любові. А любов виростає з дитинства. Виростає з лагідного дотик.. маминих рук (і,й) ласкавого маминого слова з тихої коліскової і яскравої веселки в небі з квітки та вишні або яблуні під вікном бо в квітці (і,й) (у,в) дереві так багато добра до людини що раз торкнувшись цнотливої дитячої душі воно (у,в)продовж цілого життя зоріє як не/опалима купина (За Я. Гояном).

II. Виконайте завдання за текстом.

1. Визначте основну думку тексту. Відповідь запишіть одним реченням.
2. Затранскрибуйте виділені слова.
3. Накресліть схему останнього речення.
4. Продовжіть текст, зберігаючи стиль і авторську тональність.

Живе поезія у мові

238. I. Прочитайте виразно вірш Дмитра Павличка. Які порівняння використовує поет? З якою метою?

II. Поясніть уживання розділових знаків при порівняльних зворотах.

Дзвенить у зорях небо чисте,
Палає синім льодом шлях.
Неначе дерево безлисте,
Стоїть моя душа в полях.